"וועידת הוותיקן הראשונה, שזומנה ב-1869, כונסה ב-1870 וארכה כמה שנים. בוועידה זו אימצה הכנסייה את הדוגמה (dogma) בדבר האלטעות של האפיפיור, לפיה **האפיפיור איננו טועה** כאשר הוא מורה מכסאו (ex cathedra) בענייני אמונה ומוסר באופן המחייב את כלל הכנסייה."[1]

להבדיל בין הטמא ובין הטהור:

(טז) וְאֵת׀ שְׂעִיר הַחַטָּאת דָּרַשׁ דָּרַשׁ מֹשֶׁה וְהִנֵּה שֹׂרֵף ׀וַיִּקְצֹף עַל־אֶלְעָזָר וְעַל־אִיתָמָר֙ בְּנֵי אַהֲרֹ֔ן הַנּוֹתָרִ֖ם לֵאמֹֽר׃

(יז) מַדּ֣וּעַ לֹא־אֲכַלְתֶּ֗ם אֶת־הַחַטָּאת֙ בִּמְקוֹם֙ הַקֹּ֣דֶשׁ כִּ֥י קֹֽדֶשׁ קָדָשִׁ֖ים הִ֑וא וְאֹתָ֣הּ׀ נָתַ֣ן לָכֶ֗ם לָשֵׂאת֙ אֶת־עֲוֹ֣ן הָעֵדָ֔ה לְכַפֵּ֥ר עֲלֵיהֶ֖ם לִפְנֵ֥י ה׳׃ (יח) הֵ֣ן לֹא־הוּבָ֗א אֶת־דָּמָהּ֙ אֶל־הַקֹּ֣דֶשׁ פְּנִימָ֔ה אָכֹ֥ל תֹּאכְל֖וּ אֹתָ֑הּ בַּקֹּ֕דֶשׁ כַּאֲשֶׁ֥ר צִוִּ֖יתִי׃

(יט) וַיְדַבֵּ֥ר אַהֲרֹ֖ן אֶל־מֹשֶׁ֑ה הֵן֩ הַיּ֨וֹם הִקְרִ֜יבוּ אֶת־חַטָּאתָ֗ם וְאֶת־עֹלָתָם֙ לִפְנֵ֣י ה׳ וַתִּקְרֶ֥אנָה אֹתִ֖י כָּאֵ֑לֶּה וְאֲכַלְתִּי֙ חַטָּאת֔ הַיּ֖וֹם הֲיִיטַ֥ב בְּעֵינֵ֖י ה׳׃ **(כ) וַיִּשְׁמַ֥ע מֹשֶׁ֖ה וַיִּיטַ֥ב בְּעֵינָֽיו**[2]׃ (כ) וייטב בעיניו - הודה ולא בוש לומר **לא שמעתי**[3]׃

מסכת הוריות דף ב עמוד א

הורו בית דין לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה, והלך היחיד ועשה שוגג על פיהם, בין שעשו ועשה עמהן, בין שעשו ועשה אחריהן, בין שלא עשו ועשה - פטור, מפני שתלה בב"ד. הורו ב"ד, וידע אחד מהן שטעו או תלמיד והוא ראוי להוראה, והלך ועשה על פיהן, בין שעשו ועשה עמהן, בין שעשו ועשה אחריהן, בין שלא עשו ועשה - הרי זה חייב, מפני שלא תלה בב"ד. זה הכלל: התולה בעצמו - חייב, והתולה בב"ד - פטור...

וידע אחד מהן שטעו או תלמיד וראוי להוראה... אפי' גמיר ולא סביר, סביר ולא גמיר.

ראוי להוראה וכו'. כגון מאן? אמר רבא: כגון שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא. א"ל אביי: כי האי גוונא מזיד הוא! ...אלא היכי משכחת לה? כגון דידע דאסור וקא טעי במצוה לשמוע דברי חכמי', לדידי נמי, דטעו במצוה לשמוע דברי חכמים.

<u>טעויות של בית דין והיחס אליהן</u>

א. האם חכמים טועים?

מסכת הוריות דנה ביחס להוראות מוטעות של בית הדין. היא מסתמכת על הפרשיה המתארת מצב זה שפותחת: (יג) וְאִם כָּל־עֲדַת֙ יִשְׂרָאֵל֙ יִשְׁגּ֔וּ וְנֶעְלַ֥ם דָּבָ֖ר מֵעֵינֵ֣י הַקָּהָ֑ל ׀וְעָשׂ֗וּ אַחַ֤ת מִכָּל־מִצְוֹת֙ ה׳ אֲשֶׁ֣ר לֹא־תֵעָשֶׂ֔ינָה וְאָשֵֽׁמוּ[4]׃

"עדת ישראל - אלו סנהדרין[5]". יש לפלס דרך ליישב בין פרשייה זו, ובין החיוב של התלמיד החכם ההולך בדרכם, לבין הציווי לשמוע בקול בית דין:

---

[1] ויקיפדיה, ערך 'אפיפיור' לקראת סופו.
https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%90%D7%A4%D7%99%D7%A4%D7%99%D7%95%D7%A8

[2] ויקרא פרק י

[3] רש"י פסוק כ.

[4] ויקרא פרק ד פסוק יג.

[5] רש"י במקום.

(ח) כִּי יִפָּלֵא֩ מִמְּךָ֨ דָבָ֜ר לַמִּשְׁפָּ֣ט בֵּין־דָּ֗ם | לְדָ֤ם בֵּין־דִּין֙ לְדִ֔ין וּבֵ֖ין נֶ֣גַע לָנֶ֑גַע דִּבְרֵ֥י רִיבֹ֖ת בִּשְׁעָרֶ֑יךָ וְקַמְתָּ֙ וְעָלִ֣יתָ אֶל־הַמָּק֔וֹם אֲשֶׁ֥ר יִבְחַ֖ר ה' אֱלֹהֶ֥יךָ בּֽוֹ׃ (ט) וּבָאתָ֙ אֶל־הַכֹּהֲנִ֣ים הַלְוִיִּ֔ם וְאֶל־הַשֹּׁפֵ֖ט אֲשֶׁ֣ר יִהְיֶ֑ה בַּיָּמִ֣ים הָהֵ֔ם וְדָרַשְׁתָּ֖ וְהִגִּ֣ידוּ לְךָ֔ אֵ֖ת דְּבַ֥ר הַמִּשְׁפָּֽט׃ (י) וְעָשִׂ֗יתָ עַל־פִּ֤י הַדָּבָר֙ אֲשֶׁ֣ר יַגִּ֔ידוּ לְךָ֖ מִן־הַמָּק֣וֹם הַה֑וּא אֲשֶׁ֥ר יִבְחַ֖ר ה' וְשָׁמַרְתָּ֥ לַעֲשׂ֖וֹת כְּכֹ֥ל אֲשֶׁ֥ר יוֹר֖וּךָ׃

(יא) עַל־פִּ֤י הַתּוֹרָה֙ אֲשֶׁ֣ר יוֹר֔וּךָ וְעַל־הַמִּשְׁפָּ֖ט אֲשֶׁר־יֹאמְר֣וּ לְךָ֑ תַּעֲשֶׂ֗ה **לֹ֤א תָסוּר֙ מִן־הַדָּבָ֔ר אֲשֶׁר־יַגִּ֥ידוּ לְךָ֖ יָמִ֥ין וּשְׂמֹֽאל׃** (יב) וְהָאִ֕ישׁ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂ֥ה בְזָד֖וֹן לְבִלְתִּ֣י שְׁמֹ֣עַ אֶל־הַכֹּהֵ֗ן הָעֹמֵ֤ד לְשָׁרֶת֙ שָׁ֣ם אֶת־ה' אֱלֹהֶ֔יךָ אוֹ֙ אֶל־הַשֹּׁפֵ֔ט וּמֵ֥ת הָאִ֖ישׁ הַה֑וּא וּבִעַרְתָּ֥ הָרָ֛ע מִיִּשְׂרָאֵ֖ל׃ (יג) וְכָל־הָעָ֣ם יִשְׁמְע֔וּ וְיִרָ֖אוּ וְלֹ֥א יְזִידֻ֖ון עֽוֹד[6]׃

הרמב"ן מבאר את טעם הציווי:

"(יא) ימין ושמאל - אפילו אם אומר לך על ימין שהוא שמאל או על שמאל שהוא ימין, לשון רש"י. וענינו, **אפילו תחשוב בלבך שהם טועים**, והדבר פשוט בעיניך כאשר אתה יודע בין ימינך לשמאלך, תעשה כמצותם, ואל תאמר איך אוכל החלב הגמור הזה או אהרוג האיש הנקי הזה, אבל תאמר כך צוה אותי האדון המצוה על המצות שאעשה בכל מצותיו ככל אשר יורוני העומדים לפניו במקום אשר יבחר ועל משמעות דעתם נתן לי התורה **אפילו יטעו**, וזה כענין רבי יהושע עם ר"ג ביום הכיפורים שחל להיות בחשבונו (ר"ה כה א):

והצורך במצוה הזאת גדול מאד, כי התורה נתנה לנו בכתב, וידוע הוא שלא ישתוו הדעות בכל הדברים הנולדים, והנה ירבו המחלוקות ותעשה התורה כמה תורות. וחתך לנו הכתוב הדין, שנשמע לבית דין הגדול העומד לפני השם במקום אשר יבחר בכל מה שיאמרו לנו בפירוש התורה, בין שקבלו פירושו עד מפי עד ומשה מפי הגבורה, או שיאמרו כן לפי משמעות המקרא או כוונתה, כי על הדעת שלהם הוא נותן (ס"א לנו) להם התורה, אפילו יהיה בעיניך כמחליף הימין בשמאל, ו**כל שכן שיש לך לחשוב שהם אומרים על ימין שהוא ימין**, כי רוח השם על משרתי מקדשו ולא יעזוב את חסידיו, לעולם נשמרו מן הטעות ומן המכשול. ולשון ספרי: (שופטים קנד) אפילו מראין בעיניך על הימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין שמע להם".

שני נימוקים הביא הרמב"ן בדבריו: הראשון הוא שייתכן שהחכמים טועים אולם רצון הקב"ה שנלך אחר ציווים, גם כדי שלא תיעשה תורה כשתי תורות. הדוגמה שהוא נוקט היא נושא עיבור החודש. דוגמה זו צריכה ביאור משתי סיבות. ראשית, במקרה זה ישנו לימוד מיוחד מן התורה:

"שלח לו רבן גמליאל: 'גוזרני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעותיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונך'. הלך ומצאו רבי עקיבא מיצר. אמר לו: 'יש לי ללמוד שכל

---

[6] דברים פרק יז.

מה שעשה רבן גמליאל עשוי שנאמר: (ויקרא כ"ג) אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אתם - בין בזמנן בין שלא בזמנן אין לי מועדות אלא אלו'[7]". לא נאמר כן לגבי קביעת שבת למשל. גם בענייני המועדות מרחב הטעויות המתקבלות מוגבל למדי: "דרשינן אתם לכ"ע היינו דהתורה נתנה רשות לב"ד לקדש איזה יום משני ימים או ל' או ל"א, אבל **אין להם רשות** לעשות ר"ח ל"ב או כ"ט. ע"ז לא מהני עשייתם כמבואר בפשיטות בת"כ[8]". לפי הנימוק הראשון של הרמב"ן, יש להבין מדוע צווינו ללכת אחר דבריהם אם טעות בידם. ננסה לעמוד על כך בהמשך הדברים. בהסברו השני של הרמב"ן הדבר ברור: יש להניח שהסנהדרין פשוט צודקים. בעיוננו להלכה המיוחדת בעדים זוממים, 'הרגו אין נהרגים[9]' , התייחסנו לדבריו המיוחדים של הרמב"ן בעניין זה:

"כאשר זמם - ולא כאשר עשה, מכאן אמרו הרגו אין נהרגין, לשון רש"י מדברי רבותינו (מכות ה ב). והטעם בזה, בעבור כי משפט העדים המוזמין בגזרת השליט, שהם שנים ושנים, והנה כאשר יבואו שנים ויעידו על ראובן שהרג את הנפש ויבואו שנים אחרים ויזימו אותם מעדותם צוה הכתוב שיהרגו, כי בזכותו של ראובן שהיה נקי וצדיק בא המעשה הזה אילו היה רשע בן מות לא הצילו השם מיד ב"ד, כאשר אמר (שמות כג ז) כי לא אצדיק רשע. אבל אם נהרג ראובן, נחשוב שהיה אמת כל אשר העידו עליו הראשונים, כי הוא בעונו מת ואילו היה צדיק לא יעזבנו ה' בידם, כמו שאמר הכתוב (תהלים לז לג) ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו. ועוד **שלא יתן ה' השופטים הצדיקים העומדים לפניו לשפוך דם נקי, כי המשפט לאלהים הוא ובקרב אלהים ישפוט. והנה כל זה מעלה גדולה בשופטי ישראל,** וההבטחה שהקב"ה מסכים על ידם ועמהם בדבר המשפט. וזה טעם ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' (פסוק יז), כי לפני ה' הם עומדים בבואם לפני הכהנים והשופטים, והוא ינחם בדרך אמת[10]".

לא מסתבר לומר שכוונת הרמב"ן היא שאין החכמים טועים כלל. וודאי שאם משה רבינו טעה, גם חכמים בדורות אחרים טועים. אחד ויחיד הוא שאינו טועה, וזהו פן נוסף של ההבדל התהומי בין בורא לברואיו, בניגוד למטשטשים את הגבולות[11]. נשים לב גם לכך שבעדים זוממים אנו בספק בכל מקרה, מדובר בעדויות סותרות, 'תרי ותרי', לא בבירור מוחלט שהעדות הראשונה איננה נכונה. כוונת הרמב"ן כנראה היא שהקב"ה מנווט את דברי החכמים לכיוון

---

[7] משנה מסכת ראש השנה פרק ב משנה ט.

[8] מנחת חינוך פרשת בא מצוה ד.

[9] מסכת מכות דף ה.

[10] רמב"ן דברים פרק יט פסוק יט.

[11] כמובא במוטו לפני מאמר זה.

שהוא חפץ בו. לעיתים נדירות, אין הדבר עולה בקנה אחד עם ההלכה הרגילה. הרי הדגמה לכיוון זה:

"היכי דמיא מורדת? אמר אמימר: דאמרה בעינא ליה ומצערנא ליה, אבל אמרה מאיס עלי - לא כייפינן לה. מר זוטרא אמר: כייפינן לה. הוה עובדא ואכפה מר זוטרא, ונפק מיניה רבי חנינא מסורא. ולא היא, התם **סייעתא דשמיא הוה**[12]".

כלומר: למרות שההלכה היא שאין כופים אישה להישאר עם בעלה במקרה כזה, הרי שבסייעתא דשמיא מקרה פרטי זה, הגיע לידי מר זוטרא הפוסק לכוף אותה להישאר עם בעלה, על מנת להכין את הופעת אחד האמוראים.

בנוסף לכך יש לזכור שגם לדברי הרמב"ן, ההשגחה מיועדת לסנהדרין "העומדים לפניו", סנהדרין גדולה שבמקדש. האחרים עלולים להיות מואשמים אף בשפיכת דם נקי:

"תניא, אמר רבי יהודה בן טבאי: אראה בנחמה, אם לא הרגתי עד זומם, להוציא מלבן של צדוקים שהיו אומרים: אין העדים זוממין נהרגין עד שיהרג הנדון. אמר לו שמעון בן שטח: אראה בנחמה, אם לא **שפכת דם נקי**, שהרי אמרו חכמים: אין העדים זוממין נהרגין עד שיזומו שניהם, ואין לוקין עד שיזומו שניהם. מיד קבל עליו ר' יהודה בן טבאי, שאינו מורה הוראה אלא לפני שמעון בן שטח. וכל ימיו של ר' יהודה בן טבאי היה משתטח על קברו של אותו העד[13]".

פרשנים אחרים מציעים דרכים פחות מחייבות מאשר דרכו של הרמב"ן להבנת המצווה. הר"ן שואל:

"כשיסכימו החכמים בדבר אחד טמא שהוא טהור, מה יהיה, הלא הדבר ההוא יזיק אותנו ויפעל מה שבטבעו לפעול, ואף על פי שהסכימו בו החכמים שהוא טהור... איך ישתנה טבע הדבר ההוא מצד שהסכימו החכמים שהוא מותר, זה אי אפשר, רק על צד הפלא[14]". הר"ן מציע שני תירוצים לכך. האחד הוא שאכן קיים נזק והוא הרע במיעוטו:

"התורה השגיחה לתקן ההפסד שהיה אפשר שיפול תמיד, והוא פירוד הדעות והמחלוקת, ושתיעשה תורה כשתי תורות, ותקנת ההפסד התמידי הזה, כשמסרה הכרעת הספיקות לחכמי הדור, שעל הרוב ימשך מזה תיקון, ויהיה משפטם צודק. כי שגיאות החכמים הגדולים, מועטות ממי שהוא למטה מהם בחכמה, וכל שכן כת הסנהדרין העומדים לפני ה' יתברך במקדשו, ששכינה עמהם. ועם היות שלפעמים אפשר, שעל צד הפלא והזרות, ישגו בדבר מה, לא חששה תורה להפסד ההוא

---

[12] מסכת כתובות דף סג עמוד ב.

[13] מסכת מכות דף ה עמוד ב.

[14] דרשות הר"ן הדרוש האחד עשר.

הנופל מעט, כי ראוי לסבול אותו מצד רוב התיקון הנמשך תמיד, ואי אפשר לתקן יותר מזה[15]...".

הנימוק השני של הר"ן מתקרב לדברי הרמב"ן – אך מרחיק לכת פחות: היה ראוי להיווצר נזק – אך זכות המצווה לשמוע בקול הסנהדרין מספקת הגנה מיוחדת.

"ואני סובר עוד, שאי אפשר שימשך ממה שיכריעו הסנהדרין הפסד בנפש כלל, גם כי יאכילו דבר האיסור ושיאמרו בו שהוא מותר. לפי שהתיקון אשר ימשך בנפש מצד ההכרעה למצות החכמים מורי התורה, הוא הדבר היותר אהוב אצלו, כאמרו (ש"א טו כב) הנה שמוע מזבח טוב, ותיקון ההוא יסיר הרוע אשר הוא מעותד להתילד בנפש מצד אכילת הדבר האסור ההוא. וכיוצא בדבר זה בעצמו יקרה בגוף, כי המאכל המזיק, כשיאכלהו האוכל על דעת שמועיל אליו, הנה מחשבתו תפעל באוכל ההוא, ויסור ממנו היזקו, אם לא שיהיה מופלג[16]. כן הענין כשימשך האדם אחר מצות הסנהדרין, גם כי ישיגו ויכירו בדבר האסור שהוא מותר, הימשכו אחר עצתם, והיותו נמשך אחריהם, **יסיר מנפשו כל אותו רוע שהיה ראוי** שיתילד מצד אכילת הדבר האסור ההוא. ולכן צותה התורה ואמרה לא תסור מן הדבר אשר יגידו אליך ימין ושמאל".

ב. מסקנת הסוגיה

במשנה נאמר שאדם רגיל שביצע עבירה בעקבות פסיקה של בית דין פטור, אולם 'אחד מהן' או 'תלמיד הראוי להוראה' היודע שמדובר בשגיאה – חייב אם עשה על פיהם.

הגמרא מבררת את טיב התלמיד החכם, המתחייב בקרבן כשציית לבית דין. רבא מציע שמדובר בתלמידי חכמים בשיעור קומה של בן עזאי ובן זומא. על כך מקשה אביי שברמת הידיעה שלהם, הליכה אחרי טעות בית דין היא מזיד, ועל כך אין קרבן מכפר. מסקנת הגמרא היא שאכן יתכן שמדובר בתלמידי חכמים בקיאים בהלכה, אלא שטעו לסבור שעליהם לנהוג כהוראת בית דין למרות שהיא שגויה. מוסכם על אביי ורבא שאין לעשות כן, וצריך להבין באמת מדוע אין הדבר כלול במצווה לשמוע בקול חכמים.

ג. החילוקים

המתח בין הציות לבין ה'אמת', בא לידי ביטוי בשני מדרשים כמעט מנוגדים. בספרי שנינו: "ימין ושמאל, אפילו מראים בעיניך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל

---

[15] דברים דומים כותב בספר החינוך.

[16] מכאן אולי מקור לאפקט 'פלסבו' מדברי רבותינו!

שהוא ימין שמע להם[17]". לעומת זאת הירושלמי בסוגייתנו מנמק מדוע טעות היא ליודע ההלכה לשמוע להוראה שונה של בית הדין:

"תני: יכול אם יאמרו לך על ימין שהיא שמאל ועל שמאל שהיא ימין תשמע להם ת"ל ללכת ימין ושמאל שיאמרו לך על ימין שהוא ימין ועל שמאל שהיא שמאל".

לפי הירושלמי סוגייתנו מובנת, אך צריך להבין מה חידש הפסוק. לפי דרשת הספרי, יש לבאר במה טעה במשנתנו החכם שהלך אחרי הפסק של בית הדין. כמה הסברים הוצעו בזה:

1.צריך לדבר – שיטת הרמב"ן

"וחתך לנו ית' הדין שנשמע לב"ד הגדול בכל מה שיאמרו... כי על המשמעות שלהם הוא מצוה ונותן לנו התורה. וזה הוא מה שאמרו (ספרי שם) אפילו אומרין לך על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל ,שכך היא המצוה לנו מאדון התורה יתעלה. שלא יאמר בעל המחלוקת: 'היאך אתיר לעצמי זה ואנכי היודע בוודאי שהם טועים?' והנה נאמר לו: בכך אתה מצווה... ויש בזה תנאי, יתבונן בו המסתכל בראשון שלהוריות (ב ב) בעין יפה, והוא: שאם היה בזמן הסנהדרין חכם וראוי להוראה, והורו בית דין הגדול בדבר אחד להתר והוא סבור שטעו בהוראתן- אין עליו מצוה לשמוע דברי החכמים, ואינו רשאי להתיר לעצמו הדבר האסור לו אבל ינהג חומר לעצמו. וכל שכן אם היה מכלל הסנהדרין יושב עמהן בבית דין הגדול ויש עליו לבא לפניהם ולומר טענותיו להם והם **שישאו ויתנו עמו**. ואם הסכימו רובם בבטול הדעת ההוא שאמר ושבשו עליו סברותיו יחזור וינהוג כדעתם אחרי כן לאחר שיסלקו אותו ויעשו הסכמה בטענתו. וזהו העולה מן ההלכות ההם. ומכל מקום חייב לקבל דעתם אחר ההסכמה על כל פנים[18]".

כלומר: חיוב הדיין שנהג כפי בית דין, הוא כאשר לא הרצה לפני חבריו את טענותיו, אולם במקרה שעשה כן ולא התקבלה דעתו – אכן עליו לנהוג כפסק חבריו[19].

על חילוק זה קשה מדברי הירושלמי שאומר בהסבר משנתנו: "מה נן מקיימין? אם בשסילקן- תבטלו הורייתן, ואם בשסילקו אותו- תבטל הורייתו! אלא כי נן קיימין בשזה עומד בתשובתו וזה עומד בתשובתו: הורייתן אצלו אינה הוראה -

---

[17] ספרי דברים פרשת שופטים פיסקא קנד.

[18] השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שורש א.

[19] מהר"ץ חיות.

שלא סילקו אותו, אצל אחרים הורייה - שלא סילקן[20]". מפורש בדברי הירושלמי שגם בסוגייתנו התנהל דיון בין הצדדים.

רבי דוד פארדו[21] מסביר שהירושלמי דן במצב שהחכם "אמר לפני בית הדין את דעתו אך לא את טעמו, ונשארו במחלוקת, ובכגון זה אין היחיד צריך לשמוע בקול בית הדין, שמא אילו שמעו את סברתו היו מסכימים לה. אולם אם נשא ונתן עם שאר הדיינים גם על הנימוקים לדין ולא קבלו את דעתו – הרי הוא חייב לנהוג כהכרעת בית הדין, כפי שכותב הרמב"ן[22]". כראיה לדבריו הוא מביא את המעשה בתנורו של עכנאי, שם נאמר: "באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו[23]". מאחר שלא קיבל את דברי חכמים – נידו אותו.

דרך זו קשה להולמה. בפשט הירושלמי משמע שהתנהל משא ומתן בין החכם לבית דין. גם המקרה של רבי אליעזר אינו דומה, כיוון שהוא רצה שתיקבע הלכה כמותו, לא רק לנהוג לעצמו כדעתו[24]. מכל מקום בדרך אגב למדנו, שגם לסוגייתנו, הדורשת שלא יעשה אדם איסור על פי דעתו, לא מצופה ממנו להפיץ את דעתו בציבור ולשכנע אותם כנגד פסק בית דין.

2. **תוצאות הדיון – שיטת החיד"א**[25]

אם נמשיך להניח כי התקיים דיון בין החכם החולק לבין בית הדין, אפשר להציע שהבדל בין סוגייתנו לבין האמירה של הספרי ושל הרמב"ן נעוץ בתוצאות הדיון. סוגייתנו דנה במקרה שהחכם שטח טענותיו לפני בית הדין ולא הייתה להם תשובה. לפיכך אין לו לעשות כדעתם. לעומת זאת אם השיבו לטענותיו, אלא שאין דבריהם מתקבלים על דעתו, עליו לציית, כדברי הרמב"ן.

3. שב ואל תעשה עדיף

בתחילת מסכת יבמות נחלקו בית הלל ובית שמאי בשאלה האם אישה שלא ניתן לייבמה פוטרת צרתה. לדעת בית שמאי מצווה ליבמה, ולבית הלל הוא איסור כרת. רב ושמואל נחלקו שם בשאלה האם עשו בית שמאי כדבריהם. לדעת רב נמנעו מלעשות כדבריהם, כי בית הלל היו רוב. כותב על כך הריטב"א:

"פי' מורי הרב ז"ל דכיון דב"ה רובא לא עשו כדבריהם לקולא כנגד המרובים אבל לחומרא עשו דכיון שעומדים בשמועתן לא סגי בלאו הכי, וכדאמרי'

---

[20] תלמוד ירושלמי מסכת הוריות פרק א תחילת הלכה ב.

[21] חסדי דוד, בתחילת התוספתא בהוריות.

[22] הלכה ברורה, בירור הלכה עמוד ד.

[23] בבא מציעא נט, ב.

[24] 'פתח עיניים' לחיד"א.

[25] שער יוסף.

במסכת עדיות (פ"ה מ"ז) דעקביא בן מהללאל שהיה חולק עם שאר חכמים בד' דברים. ובשעת פטירתו אמר לבנו שיעשה כדברי חכמים להקל. ואמר לו: א'תה למה לא חזרת בך?' אמר לו: 'אני שמעתי מפי המרובים והם שמעו מפי המרובים, אני עמדתי בשמועתי והם עמדו בשמועתן. אבל אתה שמעת מפי יחיד ומפי המרובים, ומוטב להניח דברי היחיד ולאחוז דברי המרובים בין לקולא בין לחומרא. וכן יש ראיה ממה שנחלקו ר' אליעזר וחכמים (ב"מ נ"ט ב') גבי תנורו של עכנאי שעמד רבי אליעזר בשמועתו כנגד המרובים והביאו כל טהרות שטיהר רבי אליעזר בשמועתו ושרפום וברכוהו מפני שהפריז בדבריו להקל כנגד המרובים ושלא ירבו מחלוקות בישראל. וגם הוא לא היה מפריז לטהר כדבריו אלמלא בית המדרש ואמת המים וחרוב שהוכיחו כדבריו וגדולה מכולם בת קול[26]".

כלומר, בית שמאי נמנעו מלייבם לדעה זו – אך גם לא התירו את היבמה לשוק ללא חליצה. אין צורך לשמוע בקול החכמים כשהם מתירים איסור, אך כשהם אומרים להימנע ממעשה מצווה, כגון שאוסרים לתקוע בשופר בשבת- יש לשמוע לקולם. זו גם דעת בעלי התוספות בפירושם לתורה[27]. בהימנעות מעשיית דבר-מה שהתירו חכמים, אין התרסה גלויה כלפיהם, שכמה בטלנים ישנם בשוק. לכן במשנתנו אין לעשות מעשה, ואם עשה- מתחייב בקורבן. לעומת זאת עשייה אקטיבית כנגד דברי החכמים אסורה.

4. תלמיד חכם ואדם פשוט

אולי הדרך הפשוטה ביותר לחלק בין המקרים היא שסוגייתנו עוסקת בתלמיד הראוי להוראה. לעומת זאת דרשת הספרי, וממילא גם דברי הרמב"ן, מופנים לאדם רגיל, שעליו לסמוך על בית הדין. "האמת נראה דלא פליגי דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. דהיינו: לגבי שאר העם, מאן דלא גמיר וסביר אין ידיעתו ידיעה. ואפילו יאמרו לו על שמאל הנראה לו שהוא ימין וכן להיפוך- כפיף רישיה ולעביד ולזה כי הורו ב"ד ...דאין ידיעתו כלום, ואב"ד מיבעי ליה למסמך. ובהיכא דגמיר וסביר ... והוא ידע דאסור- לא ליעביד כהוראתם ואי עביד חייב ,כיון דתלה ליה הכתוב בידיעתו עד שיאמרו לו על ימין שהוא ימין ועל שמאל שהוא שמאל[28]".

5. מחלוקת בסברה לעומת מחלוקת בעובדות

---

[26] חידושי הריטב"א למסכת יבמות דף יד עמוד א.

[27] דברים פרק יז פסוק יא. כל אלו דברי ה'חקרי לב' (עמודים תח, תטו), המובאים גם בבירור הלכה.

[28] 'חפץ ה' ' מסכת הוריות דף ב עמוד ב.

כתב הרב יששכר בר איילנבורג: "י"ל דהא דאמרו בספרי אפילו מראים בעיניך על שמאל שהוא ימין, הכי פירושו אפילו תחשוב בלבך על פי שקול הדעת שטעו בדין ואמרו על שמאל שהיא ימין אבל לא שהוא **יודע בודאי** שטעו בדין, וכן דייק הלשון אפילו *מראים* בעיניך[29]". הרב ליכטנשטיין[30] נעזר בדברי רש"י על מנת להדגים את ההבדל:

"כי פליגי תרי אליבא דחד: מר אמר הכי אמר פלוני ומר אמר הכי אמר פלוני - חד מינייהו משקר. אבל כי פליגי תרי אמוראי בדין או באיסור והיתר, כל חד אמר: 'הכי מיסתבר טעמא', אין כאן שקר כל חד וחד סברא דידיה קאמר מר יהיב טעמא להיתירא ומר יהיב טעמא לאיסורא, מר מדמי מילתא למילתא הכי ומר מדמי ליה בעניינא אחרינא ואיכא למימר אלו ואלו דברי אלהים חיים הם[31] ". כלומר: ישנו הבדל גדול בין מחלוקת על סמך סברה התלויה בנראות - *שאז* יש צורך לשמוע לקול בית דין, לבין ידיעה עובדתית *שלא* כדבריהם - *שאז* צריך אדם לעמוד על דעתו. נשווה בנפשנו אדם שדנו אותו סנהדרין למוות על סמך עדות שהוא יודע בה שהיא שקר. נקרית בדרכו הזדמנות להימלט. וכי נעלה על הדעת שעליו לקבל את מרות הסנהדרין[32]? אדם שאינו סהרורי, הוא המומחה הגדול בעולם בשאלת הרציחות שביצע או לא. מעין החילוק האמור בין סברה למציאות, כתב הרשב"א:

"ואין דוחין דברי הראשונים חכמי הדורות **בסברא** בלא ראיה. שדברי הראשונים שהיו בקיאין ונודעה חכמתם דברים נכונים הם ומקצתן שהן כדברי קבלה. וכבר מסרן הכתוב לחכמים[33]".

לפי הסבר זה מובן היטב מדוע נקטה תורה מושגים מורכבים כ'ימין ושמאל', ולא, למשל, אור וחושך. הגדרת ימין ושמאל היא נגזרת של נקודת מבט. במחלוקת כזו, שומה עלינו לאמץ את המבט הרחב יותר של הסנהדרין. אולם במחלוקת עובדתית, כשמנסים לכנות את עצם הימין 'שמאל', אדם שיודע את האמת וינהג כפסק הסנהדרין – עלול להתחייב בקרבן. זו כוונת הירושלמי.

---

[29] באר שבע מסכת הוריות דף ב עמוד ב. וכן משמע בתורה תמימה דברים פרק יז אות סב.

[30] שיעורי הרב ליכטנשטיין, הוריות עמוד 45.

[31] רש"י מסכת כתובות דף נז עמוד א ד"ה הא קמ"ל.

[32] ומה שקיבל עליו בנו של שמעון בן שטח מיתה בעדות שקר – היה כדי להחזיק את סמכות בית הדין, שלא יאמרו שהנשיא נשא פנים לבנו:

"בעא אבוי מחזרתיה. א"ל: אבא אם ביקשתה לבוא תשועה על ידך עשה אותי כאסקופה" (תלמוד ירושלמי מסכת סנהדרין פרק ו סוף הלכה ג).

[33] שו"ת הרשב"א חלק ב סימן שכב.